

PL

PL

PL

KOMISJA WSPÓLNOT EUROPEJSKICH

Bruksela, dnia 8.7.2009
KOM(2009) 329 wersja ostateczna

ZIELONA KSIĘGA

Promowanie mobilności edukacyjnej młodych ludzi

ZIELONA KSIĘGA

Promowanie mobilności edukacyjnej młodych ludzi

WPROWADZENIE

Wzrastające znaczenie mobilności edukacyjnej

Mobilność edukacyjna, czyli transnarodowa mobilność mająca na celu nabycie nowych umiejętności, to jeden z podstawowych sposobów zwiększania szans na zatrudnienie w przyszłości oraz przyczyniania się do osobistego rozwoju zwłaszcza w przypadku młodych ludzi¹. Badania potwierdzają, że mobilność edukacyjna zwiększa wartość kapitału ludzkiego, ponieważ studenci nie tylko zdobywają wiedzę, ale też uczą się języków i rozwijają kompetencje międzykulturowe. Ponadto pracodawcy zauważają i doceniają te korzyści². Europejczycy, którzy są mobilni już jako młodzi uczący się ludzie, prawdopodobnie będą mobilni także w późniejszym życiu, jako pracownicy. Mobilność edukacyjna odegrała ważną rolę w stopniowym otwieraniu systemów i instytucji kształcenia i szkolenia, sprawiła, że są one bardziej europejskie i międzynarodowe oraz zwiększyła ich dostępność i skuteczność³. Może ona także zwiększyć konkurencyjność Europy, pomagając w budowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy i przyczyniając się tym samym do osiągnięcia celów strategii lizbońskiej na rzecz wzrostu i zatrudnienia.

W kontekście obecnego międzynarodowego kryzysu gospodarczego Komisja zwróciła uwagę na zasadnicze znaczenie inwestycji w kształcenie i szkolenie. Podkreśliła ona także, że pomimo pojawiającej się w tych okolicznościach skłonności do kierowania środków na inne cele, to właśnie w okresie trudności gospodarczych należy kontynuować inwestycje w wiedzę i umiejętności⁴. Dlatego mobilność osób uczących się powinna stanowić część odnowionych działań na rzecz wzmacniania umiejętności i zdolności Europy do innowacji i konkurencyjności na poziomie międzynarodowym. Może to także pomóc w przezwyciężeniu paradoksu braku mobilności, z powodu którego nawet dziś, w okresie głębokiego kryzysu, w niektórych

¹ Niniejsza zielona księga nie obejmuje kwestii mobilności na rynku pracy, lecz koncentruje się na mobilności edukacyjnej.

² Jedno z badań wykazało na przykład, że 54 % byłych studentów, którzy uczestniczyli w programie Erasmus, uważa, że czas spędzony za granicą pomógł im w zdobyciu pierwszej pracy. Zob. Friedhelm Maiworm i Ulrich Teichler: *Study Abroad and Early Career: Experiences of Former Erasmus Students*, 2004; coroczne badanie przeprowadzone przez Erasmus Student Network; Końcowa ocena programów wspólnotowych Socrates II, Leonardo da Vinci II i eLearning; *Analysis of the Effects of Leonardo da Vinci Mobility Measures on Young Trainees, Employees and the influence of socio-economic factors*, 2007

³ W odniesieniu do szkolnictwa wyższego te korzyści systemowe zostały dowiedzione w analizie: *The impact of Erasmus on European higher education. Quality, openness and internationalisation*, grudzień 2008 r., <http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/publ/impact08.pdf>
Zob. także: Śródkresowa ocena programu Erasmus Mundus, CSES, czerwiec 2007 r., http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/doc/evalreport_en.pdf
W dziedzinie badań naukowych, działania „Marie Curie”, poprzez zwiększenie mobilności naukowców, przyczyniły się do zrównoważonego rozmieszczenia utalentowanych naukowców nie tylko w Europie, ale na całym świecie.

⁴ Europejski plan naprawy gospodarczej – COM(2008) 800, 26.11.2008, s. 15.

krajach i sektorach miejsca pracy nie mogą być wypełnione z powodu niedoboru wykwalifikowanych pracowników.

Mobilność edukacyjna ma także inne pozytywne aspekty. Może ona na przykład pomagać w zwalczaniu ryzyka izolacjonizmu, protekcjonizmu i ksenofobii, które pojawiają się w okresach kryzysu gospodarczego. Może wzmacniać u młodych ludzi poczucie europejskiej tożsamości i obywatelstwa. Zwiększa ona także przepływ wiedzy, który jest jednym z fundamentów przyszłości Europy opartej na wiedzy.

Mobilność edukacyjna, zamiast, jak obecnie, być wyjątkiem, powinna stać się naturalnym elementem europejskiej tożsamości i być dostępna dla wszystkich młodych ludzi w Europie. W ten sposób w znacznym stopniu przyczyni się ona do zagwarantowania konkurencyjności i spójności Unii Europejskiej w przyszłości.

Dlaczego stworzono Zieloną księgę

Mobilność edukacyjna i jej potencjał w zakresie realizacji europejskich strategii uczenia się i zdobywania umiejętności były w ostatnim okresie przedmiotem pogłębionej refleksji. 20 rocznica istnienia programu Erasmus, która obchodzona była w 2007 r., wywołała liczne dyskusje na temat korzyści, jakie przynosi mobilność w szkolnictwie wyższym, oraz potrzeby rozszerzenia mobilności na inne obszary. W opinii Rady mobilność, w szczególności w szkolnictwie wyższym, należy do kluczowych priorytetów⁵. Opracowane przez Komisję Europejską sprawozdanie na temat strategii lizbońskiej z grudnia 2007 r. wzywa do uczynienia z mobilności, takiej jak w programie Erasmus, standardowego elementu edukacji uniwersyteckiej⁶.

W styczniu 2008 r. Komisja Europejska ustanowiła forum ekspertów wysokiego szczebla, którego celem jest analiza sposobów rozszerzenia zjawiska mobilności, nie tylko w obrębie sektora szkolnictwa wyższego, ale na całą młodzież. W czerwcu 2008 r. forum przedstawiło swoje sprawozdanie, w którym wzywa do uczynienia z mobilności edukacyjnej młodych Europejczyków powszechnej reguły, a nie wyjątku.⁷ W lipcu 2008 r. w dokumencie „Odnowiona agenda społeczna: Możliwości, dostęp i solidarność w Europie XXI wieku”⁸ Komisja stwierdziła, że nadal rozwijać będzie „piątą swobodę”, obalając bariery w swobodnym przepływie wiedzy i promując mobilność poszczególnych grup społeczeństwa, takich jak młodzież. Zapowiedziała ona także publikację zielonej księgi w tej dziedzinie w 2009 r.

W listopadzie 2008 r. Rada stwierdziła, że „każdy młody człowiek powinien mieć możliwość skorzystania z dowolnej formy mobilności, niezależnie od tego, czy stanie się to w ramach studiów, szkolenia, stażu zawodowego czy działalności wolontariackiej.” Wezwała ona państwa członkowskie i Komisję Europejską do dalszego rozwijania idei mobilności w formie

⁵ Rezolucja Rady z dnia 23 listopada 2007 r. w sprawie unowocześniania szkół wyższych, by zwiększyć konkurencyjność Europy w światowej gospodarce opartej na wiedzy

⁶ Sprawozdanie strategiczne na temat odnowionej strategii lizbońskiej na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: rozpoczęcie nowego etapu (2008-2010), 11.12.2007, COM(2007) 803.

⁷ Sprawozdanie forum ekspertów wysokiego szczebla ds. mobilności, czerwiec 2008 r., http://ec.europa.eu/education/doc/2008/mobilityreport_en.pdf

⁸ COM (2008) 412

staży zawodowych lub wolontariatu, w szczególności wszystkich młodych ludzi uczących się lub uczestniczących w szkoleniach⁹.

Także komunikat z Leuven przyjęty 29 kwietnia 2009 r. przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe w krajach uczestniczących w procesie bolońskim precyzuje, że w 2020 r. co najmniej 20 % osób kończących studia w europejskim obszarze szkolnictwa wyższego powinno przez pewien okres czasu studiować lub odbywać szkolenie za granicą¹⁰.

Komunikat Komisji na temat zatrudnienia z czerwca 2009 r. wymienia promowanie mobilności jako jeden z kluczowych priorytetów służących przezwyciężeniu panującej recesji i wsparciu tworzenia miejsc pracy. Zwraca on w szczególności uwagę na fakt, że mobilność może być dla młodych bezrobotnych osób okazją do podniesienia ich umiejętności¹¹.

Podsumowując, w kręgach polityków i ekspertów miała miejsce intensywna refleksja nad korzyściami płynącymi z mobilności edukacyjnej i możliwościami jej rozszerzenia. Istnieje jednoznaczna zgoda co do wspierania dążenia do rozszerzania możliwości w zakresie mobilności i zwiększania jej zasięgu na większą grupę młodych ludzi. Dziś potrzebne jest podjęcie działań w oparciu o to porozumienie i określenie strategii realizacji zamierzonych celów. Celem niniejszej zielonej księgi jest otwarcie debaty na wszystkie zainteresowane strony i na społeczeństwo w celu zgromadzenia opinii na temat optymalnych sposobów znacznego zwiększenia możliwości podejmowania mobilności przez młodych ludzi.

Mobilność, ale jaka?

Zakres księgi jest szeroki: obejmuje ona wszystkich młodych ludzi znajdujących się we wszelkich możliwych sytuacjach edukacyjnych, tj. uczących się w szkołach podstawowych, ale także na poziomie maturalnym, magisterskim i doktoranckim, na studiach uniwersyteckich, ale też odbywających staże, praktyki zawodowe, uczestniczących w programach wymiany młodzieży, wolontariacie lub szkoleniach zawodowych, w obrębie Unii Europejskiej i poza nią. Mobilność edukacyjna ma tu zastosowanie do wszystkich dyscyplin i obszarów, takich jak kultura, nauka, technologia, sztuka, sport, a także przedsiębiorczość młodych. Zielona księga ma zachęcić do analizy sposobów pozwalających na lepsze wykorzystywanie istniejących i nowych mechanizmów oraz instrumentów do promowania mobilności młodych ludzi, a także sposobów mobilizowania władz publicznych na różnych poziomach: UE, krajowym, regionalnym i lokalnym oraz innych zainteresowanych stron, takich jak przedsiębiorstwa, społeczeństwo obywatelskie i poszczególni obywatele.

Zielona księga ma przede wszystkim:

- promować *zorganizowaną mobilność edukacyjną*. Oznacza to, że mobilność powinna prowadzić do konkretnych efektów uczenia się i do osiągnięcia kwalifikacji, zdobycia punktów (w kształceniu i szkoleniu zawodowym) lub doświadczenia zawodowego. Może to również obejmować wolontariat i uczenie się pozaformalne, które, pod warunkiem, że są odpowiednio zatwierdzane, mogą być niezwykle skutecznymi sposobami docierania do

⁹ Konkluzje Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie 20–21 listopada 2008 r. w sprawie mobilności młodzieży, Dz.U. C 320 z 16.12.2008 r., http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/educ/104249.pdf

¹⁰ http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009.pdf

¹¹ Komunikat Komisji „Wspólne zaangażowanie na rzecz zatrudnienia” – COM(2009)257

młodych ludzi, którzy w innym przypadku mogliby znaleźć się poza programami mobilności edukacyjnej. Oprócz mobilności wspieranej przez programy europejskie, księga obejmuje także inne formy mobilności edukacyjnej, zarówno wspieranej przez państwa członkowskie, jak i podejmowanej w sposób indywidualny;

- zgodnie z zaleceniami Rady zawartymi w jej konkluzjach z listopada 2008 r. księga podejmuje w pierwszym rzędzie kwestię mobilności pomiędzy krajami uczestniczącymi obecnie w programach UE, starając się równocześnie rozwijać wymianę z resztą świata. Koncentruje się ona na mobilności transnarodowej, ponieważ przeprowadzka do innego kraju jest zazwyczaj trudniejsza, ale i bardziej owocna, a ponadto jest to najważniejsze zagadnienie w przypadku tego rodzaju konsultacji na poziomie UE;
- księga promuje nie tylko transgraniczną mobilność *w obrębie jednego sektora* (szkolnego, uniwersyteckiego, sektora przedsiębiorstw itp.) ale podejmuje także kwestię *przechodzenia z jednego sektora do innego*, z obszaru edukacji do przedsiębiorstw i w przeciwnym kierunku, z edukacji do wolontariatu, z kształcenia zawodowego do edukacji akademickiej, z publicznych ośrodków badań naukowych do przedsiębiorstw;
- księga koncentruje się na *fizycznej mobilności*, uwzględniając jednak także wartość *mobilności wirtualnej*: stosowania technologii informacji i komunikacji (TIK) w działaniach w ramach partnerstw i wymiany pomiędzy młodymi ludźmi w środowiskach edukacyjnych, traktując je jako sposoby przygotowywania, wzbogacania i monitorowania fizycznej mobilności, a także jako działanie pozytywne samo w sobie, gdyż przynoszące przynajmniej część korzyści związanych z fizyczną mobilnością. Wirtualna mobilność, która wspierana jest poprzez program Comenius eTwinning lub sieci społecznościowe, może być szczególnie cenna w zapewnianiu młodzieży w wieku szkolnym nowych kontaktów i otwieraniu ich na nowe kultury;
- księga koncentruje się na mobilności *młodych ludzi* co nie oznacza, że mobilność edukacyjna nie jest ważna dla innych grup wiekowych; idea uczenia się przez całe życie nie określa dokładnych granic wieku, ale główną grupą, do której się odnosi, są osoby w wieku 16-35 lat.

Jaka jest obecna sytuacja?

UE ma długie doświadczenie we wspieraniu mobilności edukacyjnej poprzez różne programy i inicjatywy, w szczególności poprzez program „Uczenie się przez całe życie” 2007-2013, który obejmuje szeroki zakres dziedzin¹². Mobilność edukacyjna rozwijana jest także poprzez fundusze strukturalne. Mobilność i wymiany studentów oraz pracowników instytucji szkolnictwa wyższego między uniwersytetami w Europie i poza nią wspierane są poprzez programy Erasmus Mundus i Tempus.

¹² Należą do nich: szkolnictwo wyższe (programy: Erasmus, Erasmus Mundus, Marie Curie) dla studentów, doktorantów i pracowników; szkolnictwo wyższe i badania naukowe (program Marie Curie oraz mobilność w ramach sieci doskonałości i platform technologicznych); od szkolnictwa wyższego do przedsiębiorstw (praktyki w ramach programów Erasmus i Marie Curie); kształcenie zawodowe i praktyki zawodowe (program Leonardo); szkoły średnie (program Comenius), uczenie się dorosłych i wolontariat osób starszych (program Grundtvig); działania w obszarze kultury (program Kultura); wymiany młodych i wolontariat (program „Młodzież w działaniu”); wolontariat (wolontariat europejski w ramach programu „Młodzież w działaniu”); społeczeństwo obywatelskie (program Europa dla obywateli) i działanie przygotowawcze działanie „Erasmus dla młodych przedsiębiorców”.

Komisja Europejska pomogła ponadto w opracowaniu szeregu narzędzi ułatwiających mobilność, takich jak Europass, Europejski system transferu i akumulacji punktów (ECTS – w szkolnictwie wyższym), Suplement do dyplomu, europejskie ramy kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie, Europejski system transferu i akumulacji punktów w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ECVET), Youthpass, EURAXESS, „dyrektywa o wizach studenckich”¹³ i pakiet „wizy naukowe”¹⁴.

Obowiązujące programy, narzędzia i inicjatywy na rzecz mobilności razem wzięte sięgają różnych warstw populacji młodzieży w Europie. Mobilność nadal jest jednak raczej wyjątkiem niż regułą i jest w większym stopniu dostępna dla niektórych grup, takich jak na przykład studenci, niż dla innych, jak na przykład osoby uczestniczące w szkoleniach zawodowych i praktykanci, którzy nadal napotykać wiele praktycznych przeszkód. W 2006 r. około 310 000 młodych ludzi mogło skorzystać z mobilności w ramach programów europejskich, co odpowiada około 0,3 % grupy wiekowej 16-29 lat w UE. Jest oczywiste, że można w tej dziedzinie osiągnąć więcej.

Struktura

Zielona księga podzielona jest na trzy części. W pierwszej części omówione zostały kwestie związane z przygotowaniem do wyjazdu, tj. zagadnienia informacji, motywacji, przygotowania językowego itp. Część druga poświęcona jest okresowi spędzonemu za granicą (włącznie z kwestiami zakwaterowania i mentoringu) i analizie okresu następującego po mobilności, tj. zagadnieniom takim jak walidacja i uwzględnianie zdobytych doświadczeń. Trzecia część prezentuje propozycje nowego partnerstwa na rzecz mobilności młodych.

1. PRZYGOTOWANIE DO PODJĘCIA MOBILNOŚCI EDUKACYJNEJ

Staranne przygotowanie jest kluczem do sukcesu mobilności edukacyjnej i musi znajdować się w centrum każdego projektu lub programu. Młodzi ludzie poszukujący informacji o możliwościach podjęcia mobilności potrzebują dostępu do informacji o istniejących opcjach, o finansowaniu i doradztwie w zakresie istniejących możliwości, a także o sposobach rozwiązywania problemów praktycznych.

1.1. Informacje i wskazówki

Internet i inne formy informacji i komunikacji elektronicznej pozwalają młodym ludziom przygotować pobyt za granicą, nauczyć się języka, zaznajomić z krajem pobytu i jego kulturą, a także z przyszłą instytucją goszczącą, nawiązać bezpośrednie kontakty itp. Dostępne są ogromne zasoby informacji i porad w zakresie mobilności, które można pogrupować w trzech głównych kategoriach:

– **możliwości uzyskania finansowania:** wymieniono już programy Unii Europejskiej w zakresie wspierania mobilności, z których wiele podlega programowi „Uczenie się przez całe

¹³ Dyrektywa Rady 2004/114/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. w sprawie warunków przyjmowania obywateli państw trzecich w celu odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu bez wynagrodzenia lub wolontariacie.

¹⁴ Włącznie z dyrektywą Rady 2005/71/WE z dnia 12 października 2005 r. w sprawie szczególnej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych.

życie” lub jest powiązanych z programem „Młodzież w działaniu”. Działania Komisji uzupełniają liczne inicjatywy na poziomie krajowym i regionalnym, włącznie z programami prowadzonymi przez przedsiębiorstwa, fundacje itp.

– **możliwości uczenia się adresowane do młodych ludzi (programy kształcenia i szkolenia):** Komisja stworzyła liczne portale informacyjne, takie jak PLOTEUS, Portal o możliwościach kształcenia w Europie¹⁵, Portal Młodzieżowy¹⁶, Studiować w Europie¹⁷, EURAXESS – portal mobilnych naukowców¹⁸, strona internetowa Marie Curie dla wszystkich działań programu „Marie Curie”¹⁹, portal Twoja Europa²⁰, portal Euroguidance²¹, EURES²² i Eurodesk²³, portal programu „Erasmus” dla młodych przedsiębiorców²⁴ oraz portal wspierający MŚP w zakresie szkoleń i mobilności²⁵.

– **praktyczne porady** w zakresie zakwaterowania, dofinansowania, kosztów życia, aspektów prawnych, np. przepisów wizowych, pozwoleń na pracę, ubezpieczenia itp.

Wymienione źródła informacji adresowane są nie tylko do indywidualnych osób, ale także do instytucji i stowarzyszeń, które organizują mobilność młodych jako element szkoleń, programu studiów, projektów w zakresie wolontariatu itp.

O ile istniejące działania informacyjne są pomocne, nie ulega wątpliwości, że znajomość istniejących narzędzi i programów nadal jest niepełna i brakuje całościowej wiedzy o możliwościach i formach wspierania mobilności młodych. Informacje muszą być częściej uaktualniane i łatwiej dostępne, co było wielokrotnie podkreślane, ostatnio przez Radę w listopadzie 2008 r. Młodzi ludzie często nie są świadomi istniejących możliwości. Jest tak w przypadku studentów szkół wyższych i naukowców, a w jeszcze większym stopniu w przypadku młodzieży szkolnej, osób uczących się w ramach systemu kształcenia i szkolenia zawodowego, uczestniczących w działaniach wolontariatu, praktykantów itp.

Dobra praktyka: Study in Germany

Strony internetowe study-in-germany.de udostępniają w ośmiu językach informacje na temat możliwości studiowania i uzyskania stypendiów w Niemczech, a także na temat warunków życia, takich jak warunki zakwaterowania, koszty wyżywienia i sport.

www.study-in-germany.de

Euronaver

Euronaver.net to europejska sieć, której celem jest zwiększanie transnarodowej mobilności w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego (VET). Zapewnia ona dostęp do europejskiej platformy gromadzącej ekspertyzę i umożliwiającą wymianę najlepszych praktyk w zakresie mobilności. Koncentruje się ona na specyficznych potrzebach związanych z praktykami

¹⁵ <http://ec.europa.eu/ploteus/home.jsp?language=pl>

¹⁶ http://europa.eu/youth/index.cfm?l_id=pl

¹⁷ <http://www.study-in-europe.org/>

¹⁸ <http://ec.europa.eu/euraxess>

¹⁹ <http://ec.europa.eu/mariecurieactions/>

²⁰ http://ec.europa.eu/youreurope/index_en.html

²¹ <http://www.euroguidance.net/>

²² <http://ec.europa.eu/eures>

²³ <http://www.eurodesk.org>

²⁴ <http://www.erasmus-entrepreneurs.eu>

²⁵ http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-skills_training/skills_training_main_en.htm

zawodowymi oraz kształceniem i szkoleniem zawodowym prowadzonym w zakładach rzemieślniczych lub małych i średnich przedsiębiorstwach. Skierowana jest ona przede wszystkim do organizacji przedsiębiorców, ośrodków kształcenia i szkolenia zawodowego, pośredników i przedsiębiorstw.
www.euronaver.net

W jaki sposób można poprawić dostępność informacji i doradztwa w zakresie mobilności?

Proszę podać przykłady dobrych praktyk, w tym odpowiednich narzędzi i sposobów, udostępniania tego rodzaju informacji.

1.2. Promowanie i zwiększanie motywacji

Większość decydentów zgadza się, że mobilność edukacyjna przynosi korzyści młodym ludziom. Korzyści te mogą jednak nie być wystarczająco doceniane przez samą młodzież.

Wiele elementów może powstrzymywać młodych ludzi przed rozważeniem pobytu za granicą: presja szybkiego ukończenia studiów lub szkoleń, wykonywana praca, brak funduszy, nieznajomość języków i brak wiedzy z zakresu międzykulturowości, a także ogólna niechęć do opuszczenia „domu”. Młodzi ludzie będą bardziej otwarci na mobilność, jeżeli korzyści płynące z mobilności edukacyjnej zostaną im lepiej zaprezentowane. W promowaniu mobilności i zachęcaniu do niej kluczową rolę mają do odegrania w szczególności nauczyciele, szkoleniowcy, osoby pracujące z młodzieżą i szefowie przedsiębiorstw, którzy powinni także stanowić pozytywny przykład doceniania wartości dodanej, jaką mobilność edukacyjna wnosi do ich działalności. Odrębnym zagadnieniem jest zwiększanie motywacji strony goszczącej uczestników programów mobilności, w tym młodych przedsiębiorców i praktykantów.

Młodzi ludzie muszą także być pewni pozytywnych wyników mobilności. Podstawową kwestią jest zdobycie uznania dla ich zagranicznych doświadczeń. Czy zdobyte punkty zostaną formalnie uwzględnione w systemach ECTS, ECVET lub w analogicznych systemach transferu i akumulacji punktów? Czy nowo nabyte umiejętności znajdą odpowiednie odzwierciedlenie na przykład w Suplemencie do dyplomu, w dokumentach Europass lub Youthpass? Analizy wykazują, że mimo istniejących od dłuższego czasu porozumień, zbyt często uczniowie, którzy podjęli mobilność edukacyjną, napotykają trudności w zyskaniu uznania, którego oczekują. Jest to ze szkodą dla samych zainteresowanych, a w szerszym kontekście zmniejsza to również entuzjazm dla mobilności edukacyjnej. Kwestie związane z uznaniem są szerzej omówione w części 2.2 poniżej.

Europejskie sieci regionów, przedsiębiorstw, instytucji, europejskie stowarzyszenia pracowników i studentów, a także inne sieci, mogą zostać zaproszone do uczestnictwa w promowaniu mobilności młodzieży oraz wzmocnienia roli lokalnych i regionalnych władz w promowaniu i wspieraniu mobilności. Młodzi ludzie powinni uzyskać informacje o korzyściach płynących z doświadczenia mobilności w zakresie osobistego rozwoju, szans na zatrudnienie w przyszłości oraz zdobycia językowych i międzykulturowych umiejętności. Działania mające na celu motywowanie muszą być dostosowane do bardzo różnorodnych korzyści i problemów napotykanych przez tak różne grupy, jak na przykład uczniowie lub młodzi przedsiębiorcy.

Co można zrobić, aby lepiej promować mobilność i zachęcać do niej młodych ludzi? W jaki sposób uzyskać pod tym względem najlepsze rezultaty? Proszę podać konkretne przykłady dobrych praktyk w tym zakresie.

Jakie są główne przeszkody w motywowaniu młodych ludzi do podjęcia mobilności?

1.3. Języki i kultura

Języki obce i umiejętności międzykulturowe należą do najważniejszych kompetencji, jakie można zdobyć dzięki mobilności edukacyjnej. Pobyt, studiowanie i praca w obcym kraju umożliwiają pełne zanurzenie się w innym języku i kulturze. Znajomość języków obcych i kompetencje międzykulturowe poszerzają spektrum możliwości zawodowych jednostki, podwyższają umiejętności europejskich pracowników i są podstawowymi składowymi europejskiej tożsamości. Kluczowym instrumentem jest ustanowiony przez Radę Europejską w 2002 r. cel barceloński zakładający nauczanie co najmniej dwóch języków obcych od najmłodszych lat. Postęp w tym kierunku, a także związki pomiędzy umiejętnościami językowymi a mobilnością edukacyjną, zostały przeanalizowane w strategicznym komunikacie na temat wielojęzyczności z 2008 r.²⁶

Obejmująca szersze kręgi nauka języków ułatwiła mobilność, która w innym przypadku nie byłaby możliwa; postęp ten jest jednak nierównomierny i dla niektórych grupy młodzieży nieznajomość języka jest nadal podstawową przeszkodą, np. w kształceniu i szkoleniu zawodowym. Ponadto różnorodność językowa Europy jest podstawowym elementem jej bogactwa i ważne jest zagwarantowanie, by kraje, których językami włada mniejsza liczba osób, także były promowane jako miejsca docelowe wyjazdów w ramach mobilności.

Dobra praktyka: Glossomuseums

Glossomuseums przyczyniają się do promowania nauki języków oraz różnorodności językowej w Europie. Jest to interaktywne partnerstwo 12 organizacji z Grecji, Niemiec, Danii, Hiszpanii, Francji, Włoch i Portugalii. Głównymi celami projektu jest zapoznanie uczniów szkół z kulturowymi cechami niektórych języków urzędowych UE, w szczególności języków rzadziej używanych i nauczanych, oraz motywowanie ich do nauki drugiego języka. Program zachęca także do uczenia się języków przez całe życie oraz do odkrywania wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy.

www.ecose.org

W jaki sposób walczyć z językowymi i kulturowymi przeszkodami na drodze do mobilności?

Proszę podać przykłady dobrych praktyk.

1.4. Zagadnienia prawne

W fazie przygotowawczej ważnym zagadnieniem jest status prawny mobilnych młodych ludzi w kraju goszczącym. Rozszerzenie UE w znacznym stopniu zwiększyło geograficzny zakres mobilności młodych. Na poziomie administracyjnym i prawnym istnieje jednak nadal wiele przeszkód. Choć status prawny osoby studiującej lub podejmującej staż zawodowy za granicą powinien być jasno określony, nie zawsze tak jest w przypadku mobilnych młodych ludzi, którzy nie kwalifikują się jednoznacznie do żadnej z wymienionych wyżej kategorii (np. młodych wykwalifikowanych pracowników, takich jak artyści, projektanci, przedsiębiorcy, którzy podejmują mobilność edukacyjną).

²⁶

Wielojęzyczność: atut dla Europy i wspólne zobowiązanie - COM(2008)566.

W niektórych krajach uregulowania prawne mogą hamować mobilność, szczególnie na poziomie szkół średnich oraz w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego. Pomocne mogłoby być stworzenie bezpiecznych ram dla mobilności nieletnich. Ustanowienie europejskiego statusu stażysty może pomóc w zniesieniu specyficznych trudności związanych ze stażami zawodowymi za granicą, które są wynikiem znacznie różniących się przepisów stosowanych w przypadku tego rodzaju działalności, np. w odniesieniu do płac lub umów o pracę. W obrębie sektora uniwersyteckiego wciąż istnieje problem statusu studentów doktorantów/młodych badaczy, którzy mogą mieć status studentów stypendystów lub pracowników. Brak jasności co do ich statusu ma konsekwencje w odniesieniu do ich zabezpieczenia społecznego i może zniechęcać ich do mobilności²⁷.

Jakie najważniejsze przeszkody prawne napotkali Państwo w odniesieniu do mobilności? Proszę podać konkretne przykłady.

Czy znają Państwo przykłady dobrych praktyk w pokonywaniu przeszkód prawnych w odniesieniu do mobilności?

1.5. Możliwość przenoszenia stypendiów i pożyczek

Pobyt za granicą wymaga także przygotowania finansowego. Istotnym źródłem finansowania, oprócz stypendiów, mogą być także świadczenia społeczne i pożyczki zaciągnięte w kraju pochodzenia. Przenoszenie tych i innych bezpośrednich i pośrednich dotacji często jednak nie jest możliwe, co jest sprzeczne z prawem wspólnotowym i zniechęca młodych ludzi do wyjazdu za granicę. Na przykład w obszarze szkolnictwa wyższego bardzo niewiele krajów zapewnia możliwość dowolnego przenoszenia stypendiów i pożyczek, a cztery państwa członkowskie całkowicie tego zabraniają²⁸.

Europejski Trybunał Sprawiedliwości w orzeczeniu z 1990 r. stwierdził, że dzieci pracowników migrujących, które zdecydują się na studia w państwie członkowskim innym niż ich kraj pobytu, mają prawo do takich samych świadczeń, z jakich korzystałyby we własnym kraju²⁹. W decyzji z 2007 r.³⁰ Trybunał rozszerzył to orzeczenie na przypadki inne niż rodziny pracowników migrujących, stwierdzając, że jeżeli państwo członkowskie zapewnia swoim obywatelom wsparcie dla celów edukacyjnych i szkoleniowych, a oni pragną podjąć je w innym państwie członkowskim, państwo to nie może wymagać, by program kształcenia realizowany za granicą był kontynuacją kształcenia w państwie członkowskim pochodzenia. Komisja będzie kontynuować działania przeciwko państwom członkowskim, które łamią przepisy wspólnotowe w tym zakresie.

Informacje: Sprawy połączone C-11/06 Rhiannon Morgan przeciw Bezirksregierung Köln i C-12/06

Iris Bucher przeciw Landrat des Kreises Düren, wyrok z dnia 23 października 2007 r.

Europejski Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że, mimo iż w kompetencjach państw

²⁷ Zob. komunikat Komisji „Rozwój kariery i zwiększona mobilność: europejskie partnerstwo na rzecz naukowców” – COM(2008) 317.

²⁸ Zob. sprawozdanie Eurydice „Szkolnictwo wyższe w Europie 2009: stan procesu bolońskiego (Higher Education 2009: Developments in the Bologna Process).

²⁹ Sprawa C-308/89, di Leo, Zb. Orz. 1990, s. I-4185.

³⁰ Sprawy połączone C-11/06 Morgan i C-12/06 Bucher, Zb. Orz. 2007, s. I-9161.

członkowskich leży określanie treści nauczania i organizacja krajowych systemów edukacyjnych, to realizowanie tych kompetencji musi być zgodne z prawem wspólnotowym, a w szczególności z prawem do swobodnego przemieszczania się obywateli Unii, zgodnie z art. 18 Traktatu WE. W związku z tym, jeżeli państwo członkowskie zapewnia system stypendiów edukacyjnych lub szkoleniowych, który pozwala na ich otrzymywanie w przypadku gdy studenci kontynuują naukę w innym państwie członkowskim, musi ono zagwarantować, że szczegółowe przepisy regulujące przyznawanie tych stypendiów nie powodują nieuzasadnionych ograniczeń swobody przemieszczania się.

Choć państwa członkowskie zazwyczaj są świadome przepisów istniejących w tym zakresie, a przypadki ich naruszenia są częściej wyjątkiem niż regułą, Komisja uważa, że pomocne byłoby opublikowanie wskazówek, adresowanych do władz publicznych i zainteresowanych stron w państwach członkowskich, prezentujących najważniejsze wnioski z orzeczeń dotychczas wydanych przez Trybunał. Wskazówki te mogłyby objąć takie zagadnienia jak dostęp do instytucji edukacyjnych, uznawanie dyplomów, możliwość przenoszenia stypendiów i innych uprawnień, które studenci posiadają w kraju pobytu lub kraju pochodzenia.

Jakie przeszkody napotkali Państwo w odniesieniu do przenoszenia stypendiów i pożyczek oraz dostępu do świadczeń? Proszę podać konkretne przykłady.

1.6. Mobilność w kierunku Unii Europejskiej i w kierunku odwrotnym

Promowanie mobilności młodych Europejczyków i przyciąganie młodzieży z krajów trzecich do Europy stanowi istotny element zagwarantowania przyszłej konkurencyjności Europy. Kwestia wiz była znaczącą przeszkodą w osiągnięciu płynnego przebiegu mobilności studentów w ramach programu Erasmus Mundus w kierunku UE w pierwszej fazie tego programu³¹. Zgodnie z dyrektywą 2004/114/WE („dyrektywa o studentach”)³² państwa członkowskie UE zobowiązane są do ułatwienia procedury przyjmowania studentów, w tym również do terminowego wydawania wymaganych wiz. W dyrektywie zawarte są także przepisy pozwalające studentom z krajów trzecich na podjęcie studiów w dowolnym państwie członkowskim UE. Niemal wszystkie państwa UE dokonały transpozycji dyrektywy do przepisów krajowych i studenci pochodzący z krajów trzecich mogą odwołać się do nich w przypadku poważnych opóźnień w procesie wydawania wiz lub pozwoleń na pobyt.

Specyficzne przeszkody, zazwyczaj problemy związane z wizami, napotykają w odniesieniu do mobilności poza UE także inne grupy, na przykład uczestnicy programów UE w zakresie wolontariatu, wymian uczniów lub szkoleń bez wynagrodzenia. Państwa członkowskie UE mogą zatem skorzystać z możliwości zastosowania dyrektywy o studentach 2004/114 także do tych grup. W 2010 r. Komisja oceni stosowanie tej dyrektywy oraz przedstawi sprawozdanie z zastosowania tej dyrektywy w państwach członkowskich.

³¹ Śródkresowa ocena programu Erasmus Mundus, CSES, czerwiec 2007 r., http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/doc/evalreport_en.pdf

³² Dyrektywa Rady 2004/114/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. w sprawie warunków przyjmowania obywateli państw trzecich w celu odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu bez wynagrodzenia lub wolontariacie.

Dyrektywa Rady 2005/71/WE³³ przewiduje specjalne pozwolenia na pobyt dla zagranicznych naukowców, niezależne od ich statusu (pracownik, osoba samozatrudniona, stypendysta). Zwykła umowa („umowa o przyjęciu”) zawarta z akredytowaną publiczną lub prywatną europejską jednostką badawczą, zawierająca opis umiejętności badawczych naukowca, środków finansowych, którymi dysponuje, i ubezpieczenia zdrowotnego, jest podstawą szybkiego wydania pozwolenia na pobyt. Procedura ta ma liczne zalety, takie jak pominięcie pozwolenia na pracę, łatwiejsze łączenie rodzin, szybsze procedury administracyjne i łatwiejsza mobilność w obrębie UE³⁴.

Dobra praktyka:

Szybka ścieżka wydawania duńskich wiz dla stażystów należących do AIESEC

Duńska gałąź międzynarodowego stowarzyszenia studentów AIESEC uzgodniła z duńskim ministerstwem spraw zagranicznych przyspieszoną procedurę w zakresie przepisów wizowych mającą zastosowanie do członków AIESEC z krajów spoza UE przybywających do Danii w celu odbycia stażu. W rezultacie czas rozpatrywania wniosków o wydanie wizy w przypadku członków AIESEC skrócił się z 2-3 miesięcy do 3-4 tygodni.

<http://www.aiesec.org>

Co jeszcze można zrobić dla promowania mobilności w kierunku Unii Europejskiej i w kierunku odwrotnym? W jaki sposób działać?

Proszę podać przykłady dobrych praktyk.

1.7. Przygotowanie do wyjazdu w ramach mobilności i zagadnienia związane z zagwarantowaniem jakości

Mobilność przyniesie młodym ludziom najlepsze rezultaty, a młodzież będzie w większym stopniu przekonana o jej wartości, jeżeli towarzyszyć jej będzie dobre przygotowanie i całościowe podejście do takiego doświadczenia. Organizatorzy mobilności edukacyjnej powinni zapewnić odpowiednie mechanizmy selekcji kandydatów. Selekcja ta powinna być sprawiedliwa i przejrzysta. Instytucje wysyłające i przyjmujące muszą współpracować w doborze uczestników i instytucji przyjmujących. Częścią tego etapu powinno być odpowiednie przygotowanie uczestników, także w zakresie umiejętności językowych i wiedzy o kulturze. Wyjazd za granicę w ramach mobilności powinien w jak największym możliwym stopniu być zgodny z osobistym tokiem nauki, umiejętnościami i motywacją uczestników, powinien je rozwijać lub uzupełniać. Europejska karta na rzecz jakości mobilności może być źródłem wytycznych w tym zakresie, ponieważ zawiera listę ogólnych zasad, które powinny zostać uwzględnione (zob. ramka informacyjna poniżej). Inne karty opracowane zostały dla poszczególnych sektorów, np. dla kształcenia zawodowego (Leonardo da Vinci Mobility Quality Commitment), dla badań naukowych (European Charter for Researchers and Code of Conduct³⁵), szkolnictwa wyższego (Erasmus Student Charter³⁶), wolontariatu (European Voluntary Service Charter³⁷) i przedsiębiorstw (Erasmus for Young

³³ Dyrektywa Rady 2005/71/WE z dnia 12 października 2005 r. w sprawie szczególnej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych.

³⁴ http://ec.europa.eu/euraxess/index_en.cfm?l1=17&l2=0&l3=1&CFID=88944&CFTOKEN=69293189

³⁵ http://ec.europa.eu/euraxess/index_en.cfm?l1=0&l2=3

³⁶ http://ec.europa.eu/education/archive/million/charter_en.html

³⁷ http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc716_en.pdf

Entrepreneurs Commitment³⁸). Podsumowując, obie instytucje/organizacje: wysyłająca i goszcząca powinny wyraźnie zobowiązać się do przestrzegania zasad jakości.

Zaleca się także opracowanie porozumienia o kształceniu lub szkoleniu, uwzględniającego poziom wiedzy, umiejętności i przygotowania językowego uczestnika, które zostałyby zatwierdzone przez organizację wysyłającą i przyjmującą oraz przez uczestnika. Porozumienie powinno zawierać zarys celów i spodziewanych wyników nauczania, jak również sposoby ich osiągnięcia, wdrożenia i zatwierdzenia.

Informacje: Europejska karta na rzecz jakości mobilności

Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacji i kształcenia zawodowego zawiera zwięzły opis zagadnień związanych z tym rodzajem mobilności. Europejska karta na rzecz jakości mobilności, będąca elementem tego zalecenia, zawiera wykaz najważniejszych zagadnień, które powinny zostać uwzględnione w organizacji mobilności edukacyjnej, i które mogą zostać zaadaptowane do różnych kontekstów, takich jak szkoły, praktyki zawodowe itd. W karcie uwzględniona została w szczególności potrzeba opracowania „planu nauki”, który musi zostać zaakceptowany przez wszystkie strony (instytucję wysyłającą, instytucję goszczącą i osobę przemieszczającą się).

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/oj/2006/l_394/l_39420061230pl00050009.pdf

³⁸

Zob. załącznik do przewodnika do programu Erasmus dla młodych przedsiębiorców: <http://www.erasmus-entrepreneurs.eu/upload/H840-290%20Erasmus%20Guide.pdf>

Dobra praktyka: Ap n' go

Ap 'n go jest platformą, poprzez którą studenci i praktykanci mogą zgłosić wnioski o odbycie stażu za granicą, a przedsiębiorstwa zainteresowane przyjęciem młodych ludzi – opisać swoje wymagania. Pozwala ona tym dwóm stronom nawiązać kontakt. Strona internetowa zawiera ponadto praktyczne rady i informacje adresowane do studentów/praktykantów, a także do przedsiębiorstw, oraz wielojęzyczne narzędzia internetowe, i umożliwia praktykantom i przedsiębiorstwom dzielenie się doświadczeniami i przykładami dobrych praktyk.

www.ap-and-go.eu

Jakie środki można podjąć, aby zapewnić wysoką jakość mobilności?

Proszę podać przykłady dobrych praktyk.

1.8. Dotarcie do grup w niekorzystnej sytuacji

Niezbędne jest dotarcie do grup, które bywają wykluczone z możliwości podjęcia mobilności. Argumenty przemawiające za mobilnością edukacyjną, takie jak umiejętne poruszanie się w zglobalizowanym świecie, zwiększanie konkurencyjności i spójności społecznej, w jeszcze większym stopniu stosują się do grup w niekorzystnej sytuacji, które są najbardziej narażone na zagrożenia. Wszystkie działania mające na celu zwiększenie mobilności powinny w szczególności wspomagać i angażować osoby, które napotykają specyficzne trudności, np. na grupy znajdujące się w niekorzystnej sytuacji ekonomicznej lub społecznej, osoby o specjalnych potrzebach i mniej uprzywilejowane społeczności migrantów. Programy „Uczenie się przez całe życie”, „Młodzież w działaniu” i Erasmus Mundus zapewniają szczególne wsparcie dla osób o specjalnych potrzebach. Takie podejście powinno być rozszerzone także na inne programy i działania w zakresie mobilności, gdyż pozytywne aspekty rozwijania osobowości, którą niesie ze sobą mobilność edukacyjna, są dla tych grup szczególnie ważne.

Dobra praktyka: Spread the sign

Język migowy jest niezbędnym narzędziem komunikacji osób niesłyszących lub słabo słyszących. Wbrew powszechnie panującemu przekonaniu język migowy nie jest językiem uniwersalnym i niesłyszący studenci napotykają trudności w wyjeździe i studiowaniu za granicą. „Spread the sign” jest pierwszym internetowym słownikiem, który udostępnia zainteresowanym osobom wizualną prezentację specyficznych terminów w innych językach migowych. Został on opracowany, aby wspierać osoby wyjeżdżające na zagraniczne staże w celu kształcenia zawodowego. Słownik obejmuje aktualnie języki migowe z 11 krajów.

www.spreadthesign.com

Jakie są najważniejsze trudności napotykane przez grupy znajdujące się w niekorzystnej sytuacji w odniesieniu do mobilności edukacyjnej?

Proszę podać przykłady dobrych praktyk w zakresie radzenia sobie z tego rodzaju trudnościami.

2. POBYT ZA GRANICĄ I OKRES NASTĘPUJĄCY PO NIM

Wysyłanie za granicę większej liczby młodych ludzi jest tylko elementem większej całości. Niezbędne jest także zapewnienie warunków dla odpowiedniego ich przyjęcia. Brak możliwości zakwaterowania w przystępnych cenach, szczególnie w dużych miastach, oraz odpowiedniej infrastruktury (biur doradztwa, stołówek, służb opieki zdrowotnej itp.) nadal jest problemem, który może się pogłębić, jeżeli dojdzie do planowanego wzrostu liczby osób decydujących się na takie doświadczenie.

2.1. Mentoring i integracja

Podmiot goszczący (placówka edukacyjna, organizacja młodzieżowa, przedsiębiorstwo itd.) powinien zapewnić możliwość zwrócenia się do mentora doradzającego uczestnikom i pomagającego im w efektywnej integracji z otoczeniem w kraju goszczącym oraz pełnić rolę punktu kontaktowego w celu uzyskania bieżącej pomocy.

Proszę podać konkretne przykłady dobrych praktyk w tym zakresie.

2.2. Uznawanie i walidacja

Właściwe dokumentowanie, uznawanie i walidacja okresów mobilności edukacyjnej mają zasadnicze znaczenie. Proces boloński (odnoszący się do szkolnictwa wyższego), proces kopenhaski (mający zastosowanie do kształcenia i szkolenia zawodowego) i europejska przestrzeń badawcza przyczyniły się do zwiększenia przejrzystości i uproszczenia uznawania kwalifikacji i punktów w dziedzinie edukacji, która należy do kompetencji krajowych. Do dostępnych obecnie europejskich instrumentów należą:

- europejski system transferu i akumulacji punktów ECTS (w szkolnictwie wyższym)
- europejski system transferu i akumulacji punktów w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ECVET, przyjęty w 2009 r.)
- europejskie ramy kwalifikacji (EQF)
- jednolite ramy wspólnotowe w zakresie przejrzystości kwalifikacji i kompetencji Europass (decyzja 2241/2004/WE). Należą do nich: Europass Mobilność, czyli zapis doświadczeń w zakresie mobilności, Suplement do dyplomu szkolnictwa wyższego (opracowany wspólnie przez UNESCO-CEPES, Radę Europy i Komisję Europejską), a także suplement do świadectwa szkolenia zawodowego
- świadectwo Youthpass w zakresie wymiany młodych i wolontariatu
- Europejska karta na rzecz jakości mobilności.

W odniesieniu do szkolnictwa wyższego istnieje także Konwencja o uznaniu kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia w Regionie Europejskim (lizbońska konwencja o uznawaniu kwalifikacji), która została opracowana przez Radę Europy i UNESCO w 1997 r.

Odpowiedzialność za odpowiednie stosowanie większości tych instrumentów ponoszą władze krajowe. Postęp w uznawaniu może zostać przyspieszony, jeżeli istniejące instrumenty będą stosowane w celu osiągnięcia porozumień w zakresie uznawania na poziomach regionalnym i

sektorowym. Obecne zorientowanie nauczania i szkolenia na efekty uczenia się³⁹ oraz pojawienie się ram kwalifikacji pomoże szkołom, uniwersytetom, przedsiębiorstwom, organizacjom młodzieżowym itp. w opracowaniu porozumień dotyczących uznawania okresów mobilności. Systemy gwarantujące je są najbardziej rozwinięte w szkolnictwie wyższym, choć i tu istnieją pewne problemy.

Odpowiednie wykorzystywanie okresu następującego po mobilności może jednak wykraczać poza formalne uznawanie. W odpowiedni sposób udokumentowana powinna zostać nie tylko nabyta formalna wiedza, np. w Europass Mobilność, Youth Pass lub Suplemencie do dyplomu. W duchu uczenia się przez całe życie zatwierdzone powinno zostać także uczenie się pozaformalne i nieformalne⁴⁰.

Informacje: Europejski system transferu i akumulacji punktów ECTS

ECTS jest narzędziem pozwalającym studentom na gromadzenie punktów za naukę w ramach szkolnictwa wyższego. Jest to system skoncentrowany na osobie uczącej się, którego celem jest zwiększenie przejrzystości efektów i procesów uczenia się. Jego celem jest ułatwianie planowania, zdobywania, oceniania, uznawania i walidacji kwalifikacji oraz jednostek uczenia się, a także mobilności studentów. System ECTS jest powszechnie wykorzystywany w szkolnictwie wyższym i może być stosowany w innych formach uczenia się przez całe życie. Pierwotnie rozwinięty został w ramach programu Erasmus i stał się jednym z podstawowych narzędzi europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego (proces boloński).

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc48_en.htm

Czy w oparciu o Państwa doświadczenia uznawanie i walidacja formalnego i pozaformalnego uczenia się jest nadal istotną przeszkodą dla mobilności?

Proszę podać konkretne przykłady i Państwa opinie na temat sposobów poprawienia sytuacji.

3. NOWE PARTNERSTWO NA RZECZ MOBILNOŚCI

3.1. MOBILIZACJA ZAANGAŻOWANYCH STRON I ŚRODKÓW

Jedna organizacja nie jest w stanie dokonać znacznego poszerzenia możliwości mobilności młodych, wykraczającego poza istniejące programy. Pokonanie barier nadal obecnych na drodze ku mobilności wymaga wspólnego działania wszystkich sektorów, począwszy od nauczania języków, a skończywszy na działaniach wolontariuszy. Niezbędne jest nowe

³⁹ Efekty uczenia się: określenie, co uczący się wie, rozumie i może wykonać po zakończeniu procesu dydaktycznego.

⁴⁰ Na poziomie europejskim stosowane są następujące definicje: uczenie się formalne zwykle odbywa się w ramach instytucji kształcenia lub szkolenia, towarzyszą mu ustrukturyzowane cele, czas i pomoce w uczeniu się. Jest ono zamierzone przez uczącego się i prowadzi do certyfikacji. Pozaformalne uczenie się nie odbywa się w ramach instytucji kształcenia lub szkolenia i zwykle nie prowadzi do zdobycia certyfikacji. Jest ono jednak zamierzone przez uczącego się i towarzyszą mu ustrukturyzowane cele, czas i pomoce w uczeniu się. Nieformalne uczenie się jest związane z codzienną aktywnością w pracy, w rodzinie lub w czasie wolnym. Nie jest ono ustrukturyzowane i zwykle nie prowadzi do certyfikacji. W większości przypadków nie jest ono zamierzone przez uczącego się.

partnerstwo, w ramach którego władze publiczne będą działać wspólnie z partnerami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie i środowisko przedsiębiorców. Do uczestnictwa w promowaniu mobilności młodzieży mogą zostać zaproszone stowarzyszenia branżowe, organizacje pozarządowe i młodzieżowe. Mobilność powinna zostać włączona do głównego nurtu wszystkich odpowiednich obszarów polityki edukacyjnej, szkoleniowej, kulturalnej, a także badawczej, dotyczącej przedsiębiorstw i innowacji⁴¹. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego powinny być zachęcane do współpracy z analogicznymi organizacjami zagranicą, na zasadzie podobnej do współpracy miast, i organizowania ram dla dialogu. Działania takie mogą być stymulowane poprzez istniejące programy europejskie. Europejskie regiony mają potencjał niezbędny do odegrania ważnej roli w tym nowym partnerstwie dla mobilności. Wiele z nich zalicza się już do ważnych podmiotów w dziedzinie wspierania mobilności, zapewniając między innymi finansowanie, infrastrukturę pozwalającą na goszczenie uczestników i doradztwo w zakresie zagadnień prawnych.

⁴¹ W obszarze badań naukowych partnerstwo zostało wprowadzone w życie w oparciu o Konkluzje Rady w sprawie europejskiego partnerstwa na rzecz naukowców: rozwój kariery i zwiększona mobilność, z 26 września 2008 r.
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/pl/08/st13/st13671.pl08.pdf>

Dobra praktyka: Współpraca międzyregionalna

Regiony Toskanii, Katalonii i Västra Götaland podpisały dwustronne porozumienia na rzecz promowania mobilności pomiędzy nimi w ramach różnych sektorów: szkół, praktyk zawodowych, kształcenia na poziomie pomaturalnym, a także obejmującej młodych absolwentów i przedsiębiorców. Regiony te opracowały kartę jakości mobilności międzyregionalnej, która ma zapewnić większą przejrzystość zasad jakości w odniesieniu do planowania kierunków mobilności.

<http://www.mob-reg.eu>

Szkoły i uniwersytety mogą wspólnie opracowywać działania, które pomogą przygotować uczniów do podjęcia mobilności, gdy zostaną studentami np. letnie uniwersytety dla uczniów szkół średnich w określonych dziedzinach. Opierając się na inicjatywie Comenius-Regio⁴², oraz związanych z mobilnością elementach programu „Młodzież w działaniu” zwiększona powinna zostać interakcja z innymi aktorami sektora kształcenia pozaformalnego.

Informacje: Partnerstwo Comenius Regio

Partnerstwo to wspiera finansowo współpracę regionalną w dziedzinie edukacji szkolnej i promuje wymianę doświadczeń i dobrych praktyk między regionami i gminami w Europie. Wraz ze szkołami i innymi odpowiednimi partnerami z regionu lub gminy władze regionalne działające w obszarze edukacji szkolnej zachęcane są do zawiązywania partnerstw z innymi regionami oraz do współpracy we wszystkich ważnych dla obu stron dziedzinach. Wspieranie mobilności między dwoma partnerskimi regionami oraz rozwijanie trwałych systemów mobilności uczniów mogą należeć do działań podejmowanych w ramach partnerstwa Comenius Regio. Pierwsze partnerstwo Comenius Regio zacznie funkcjonować jesienią 2009 r.

http://ec.europa.eu/education/comenius/doc1002_en.htm

Finansowanie jest ważnym aspektem mobilności młodych. Choć nie jest ono jedyną, a często nawet nie najważniejszą, barierą dla rozszerzenia dostępu do mobilności, nie ulega wątpliwości, że, aby otworzyć możliwości mobilności dla wszystkich grup młodych ludzi, źródła finansowania powinny być znacząco rozszerzone poza istniejący i potencjalny zakres europejskich programów na rzecz mobilności. Niektóre regiony wspierają już mobilność, korzystając z Europejskiego Funduszu Społecznego, szczególnie w sektorze kształcenia zawodowego. W ramach działań programu „Marie Curie” opracowany został nowy mechanizm finansowania w celu wspierania istniejących i tworzonych programów regionalnych, krajowych i międzynarodowych, co pozwoli na pobudzenie transnarodowej mobilności mającej na celu rozwój szkoleń i kariery. Fundusze strukturalne mogą zapewnić w przyszłości inne formy wspierania mobilności. Europejski Bank Inwestycyjny wspiera obecnie wiele inicjatyw na poziomie krajowym i regionalnym mających na celu udostępnianie pożyczek studentom szkół wyższych. Możliwe jest korzystanie z zasobów Banku w celu zwiększenia dostępnych środków przeznaczanych na mobilność. Wszystkie te źródła finansowania pozwalają UE odgrywać kluczową rolę w pobudzaniu mobilności edukacyjnej.

⁴² Partnerstwo Comenius Regio: nowe możliwości współpracy regionalnej w dziedzinie edukacji szkolnej, 3.11.2008,
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1621&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>

Aby zrealizować plan rozszerzenia mobilności na znacznie szerszą grupę, zmieniona musi jednak zostać struktura finansowania europejskiego, a istniejące instrumenty powinny zostać użyte do nadania tym działaniom większej widoczności i skuteczności. Mimo tego finansowanie ze środków europejskich nie zaspokoi wszystkich potrzeb; niezbędne jest zatem znalezienie innych źródeł finansowania. Konieczna jest współpraca władz europejskich, krajowych i regionalnych z instytucjami edukacyjnymi, organizacjami społecznymi i lokalnymi władzami aktywnymi w dziedzinie mobilności, która pozwoli na połączenie ich możliwości w celu finansowania mobilności.

W jaki sposób można w większym stopniu zmobilizować podmioty i środki krajowe, regionalne i lokalne na rzecz mobilności młodych?

Czy mogą Państwo podać przykłady udanego partnerstwa terytorialnego?

Czy mogą Państwo podać pozytywne przykłady i innowacyjne pomysły w zakresie finansowania mobilności młodzieży?

3.2. Bardziej aktywne zaangażowanie środowisk biznesu

Istnieje potencjał wzmocnienia motywacji i zaangażowania środowisk biznesu na rzecz mobilności młodzieży. Staże, programy badawcze i projekty prowadzone w ramach współpracy, które umożliwiają młodym ludziom pracę dla lub w obrębie przedsiębiorstwa, indywidualnie lub w interdyscyplinarnych grupach, powinny być promowane we wszystkich dziedzinach i sektorach. Aby przedsiębiorstwa podjęły dodatkowy wysiłek, niezbędny by zaoferować więcej miejsc młodym ludziom, muszą one być przekonane o wartości mobilności edukacyjnej. Mogą one także włączyć się do finansowania mobilności młodych we współpracy z władzami europejskimi, krajowymi i regionalnymi⁴³.

Mobilność młodych przedsiębiorców przyczynia się do nadawania międzynarodowego wymiaru i zwiększania konkurencyjności europejskich przedsiębiorstw. Europejski Instytut Innowacji i Technologii (EIT), gdy rozpocznie działalność, będzie źródłem przykładów zwiększonej mobilności studentów, pracowników uczelni i badaczy w różnych obszarach jego działalności⁴⁴.

Informacje: Działania w ramach programu „Marie Curie”

Działania w ramach programu „Marie Curie” oferują szeroki zakres możliwości geograficznej i międzysektorowej mobilności badaczy. I tak na przykład sieci szkolenia początkowego (ITN) oferują młodym badaczom możliwość doskonalenia ich umiejętności badawczych, dołączenia do działających zespołów badaczy zorganizowanych w międzynarodowe sieci i rozszerzenia perspektyw kariery. Sieci zajmują się rekrutacją i zatrudniają badaczy, a także zapewniają wyspecjalizowane moduły szkoleniowe i kontakt z sektorem prywatnym. Innym przykładem są związane z programem „Marie Curie” partnerstwa i ścieżki rozwoju między przemysłem a uczelniami wyższymi (IAPP), w których uczestniczą uczelnie i przedsiębiorstwa, bez względu na rodzaj i wielkość, powiązane w ramach wspólnych projektów badawczych. Celem IAPP jest zintensyfikowanie wymiany umiejętności między sektorami komercyjnym i niekomercyjnym, poprzez wymianę pracowników.

⁴³ Zob. także komunikat Komisji „Nowe partnerstwo na rzecz modernizacji uczelni: Forum UE na rzecz dialogu uczelni i przedsiębiorstw” – COM(2009) 158.

⁴⁴ <http://eit.europa.eu/>

<http://ec.europa.eu/mariecurieactions/>

Dobra praktyka: Go for Europe

Celem tej wspólnej inicjatywy izb handlowych i przemysłowych, a także sektorów przemysłu metalurgicznego i elektrycznego niemieckiego regionu Badenii-Wirtembergii jest wspieranie zagranicznych staży praktykantów, a także nadanie szkoleniu praktykantów wymiaru międzynarodowego, aby lepiej przygotować ich do udziału w europejskim rynku pracy.

<http://www.goforeurope.de/home.html>

Co może motywować przedsiębiorstwa do większego zaangażowania w mobilność młodych? Proszę podać przykłady dobrych praktyk.

3.3. Tworzenie wirtualnych sieci i eTwinning

Mobilność wirtualna, czyli korzystanie z internetu i innych elektronicznych narzędzi informacji i komunikacji jest często katalizatorem dla podjęcia fizycznej mobilności. Choć mobilność wirtualna nie może być jej substytutem, pozwala ona młodzieży przygotować pobyt za granicą i może stworzyć odpowiednie warunki dla przyszłej fizycznej mobilności, ułatwiając nawiązanie przyjaźni, kontaktów, tworzenie sieci społecznościowych itp. Jest to także sposób na utrzymanie kontaktu z krajem goszczącym po zakończeniu okresu mobilności. Może ona także zapewnić wymiar międzynarodowy tym uczącym się, którzy z różnych przyczyn nie mogą lub nie chcą wyjechać za granicę. W tym kontekście TIK mogą być stosowane do tworzenia „elektronicznych partnerstw” i jako wirtualne platformy dla nauczycieli, innych grup opiniotwórczych, zainteresowanych jednostek, interaktywnych społeczności, inicjatyw open source itp. Wirtualna mobilność może także być odpowiednią i praktyczną formą mobilności młodszych uczniów, którzy nie mogą wyjechać za granicę. Elektroniczne partnerstwo może poprawić jakość inicjatyw mobilności (np. dzięki lepszemu ich przygotowaniu) i nadać im większą trwałość.

Informacje: Comenius eTwinning

eTwinning jest rozwijany w ramach programu Comenius w celu włączenia stosowania technologii informacji i komunikacji do głównego nurtu w celu promowania uczenia się opartego na współpracy, europejskiego wymiaru, dzielenia się zasobami i wypracowanymi praktykami oraz używania TIK w celach pedagogicznych w całej Europie. W ramach eTwinning szkoły podstawowe i średnie nawiązują za pośrednictwem internetu partnerstwa ze szkołami w całej Europie. Głównym rezultatem projektu eTwinning są wspólne projekty pedagogiczne rozwijane przez współpracujące szkoły z użyciem narzędzi i przestrzeni internetowej udostępnianej w europejskim portalu eTwinning. Najoryginalniejszym elementem eTwinning jest nie tyle finansowanie indywidualnych projektów, co wspieranie usług, pomysłów, narzędzi i upowszechniania służących ułatwianiu współpracy szkół. W całej Europie w eTwinning zaangażowanych jest ponad 50 000 szkół.

<http://www.etwinning.net/pl/pub/index.htm>

Dobra praktyka: Wirtualny kampus dla cyfrowych studentów

Ta europejska sieć dostawców kształcenia otwartego i kształcenia na odległość stworzyła wirtualny kampus dla „cyfrowych studentów”, którego celem jest udostępnienie otwartych edukacyjnych zasobów i narzędzi oraz zapewnienie kompatybilności różnych systemów eLearning stosowanych przez partnerskie uniwersytety.

www.vicadis.net

Jak najlepiej używać TIK dla umożliwienia wartościowej wirtualnej mobilności w celu wzbogacenia mobilności fizycznej?

Czy podejście oparte na eTwinning może być stosowane w innych sektorach związanych z uczeniem się, np. wolontariacie lub kształceniu zawodowym?

3.4. Włączenie grup opiniotwórczych

Jak pokrótce wspomniano w części 1.2 pełni entuzjazmu nauczyciele, szkoleniowcy lub osoby pracujące z młodzieżą, którzy sami zakosztowali mobilności, mogą być dla młodych ludzi ważnym źródłem motywacji do podjęcia mobilności za granicą. Osoby takie w wiarygodny sposób mogą zaprezentować korzyści płynące z mobilności i działać jako ambasadorzy mobilności młodzieży.

Bycie mobilnym i pomoc młodym ludziom w wyjeździe za granicę w większości przypadków wymaga jednak znacznego osobistego zaangażowania ze strony nauczycieli, szkoleniowców i osób pracujących z młodzieżą. Mobilność nauczycieli i szkoleniowców pracujących w szkołach, na uczelniach i w sektorze kształcenia zawodowego powinna być promowana i uwzględniana, jako nieodłączny element rozwoju ich kariery, podobnie jak mobilność osób pracujących z młodzieżą w organizacjach młodzieżowych.

Także czas i starania nauczycieli, szkoleniowców i osób pracujących z młodzieżą poświęcone na pomoc młodym ludziom w przygotowaniu ich pobytu zagranicą muszą być odpowiednio uwzględniane w opisie ich zadań i planie pracy. Zbyt często możliwości podjęcia mobilności są wynikiem osobistego zaangażowania nauczyciela, szkoleniowca lub osoby pracującej z młodzieżą, którzy poświęcają swój wolny czas i prywatne środki na stworzenie tego rodzaju możliwości. Osoby te potrzebują zachęty i uznania dla cennej pracy, którą wykonują.

Częścią działań w tym zakresie powinno być rozwijanie możliwości mobilności nauczycieli i szkoleniowców we wszystkich obszarach docelowych, np. systemy wymiany nauczycieli. Szczególną uwagę należy poświęcić szkoleniu nauczycieli w strategicznych dziedzinach, w których istnieją niedobory wykwalifikowanych pracowników, zidentyfikowanych dzięki inicjatywie „Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy”⁴⁵.

Szczególnie ważną grupą opiniotwórczą są nauczyciele języków. Choć wydaje się oczywiste, że nauczyciele języków powinni spędzić pewien okres czasu w kraju, którego języka uczą, to w żadnym razie nie jest to regułą w całej Europie. Podobnie, nauczyciele języków powinni mieć możliwość nauczania swojego języka ojczystego za granicą.

⁴⁵ Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy: Przewidywanie wymogów rynku pracy i potrzeb w zakresie umiejętności oraz ich wzajemne dopasowywanie – SEC(2008) 3058, http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/com868_en.pdf

Inną grupą osób, które mogłyby być w tym kontekście pomocne, są osoby, które same podjęły mobilność, np. absolwenci szkół wyższych i różne sieci uczniów, studentów i byłych wolontariuszy.

Dobra praktyka:

Stowarzyszenie uczestników programu „Marie Curie” (Marie Curie Fellows Association – MCFS)

MCFS jest stowarzyszeniem młodych naukowców, którzy otrzymali dotację wspólnotową na wyjazd zagraniczny w celu szkolenia w zakresie prowadzenia badań naukowych. Jest ono źródłem informacji i forum dyskusji młodych europejskich naukowców.

<http://mcfa.eu>

Sieć studentów Erasmusa (Erasmus Student Network)

The Erasmus Student Network (ESN) jest nienastawioną na zysk międzynarodową organizacją studencką. Jej celem jest zwiększanie mobilności studentów szkół wyższych zgodnie z zasadą „studenckiej samopomocy”. Sieć jest dla 150 000 studentów źródłem pomocy i informacji.

www.esn.org

Stowarzyszenie absolwentów Erasmus Mundus (Erasmus Mundus Alumni Association)

Celem Stowarzyszenia studentów i absolwentów Erasmus Mundus (EMA) jest udostępnianie przestrzeni służącej nawiązywaniu kontaktów, komunikacji i współpracy oraz promowaniu programu Erasmus Mundus jako europejskiego programu doskonałości w kształceniu międzynarodowym. Absolwenci Erasmus Mundus dowiedli, że są najbardziej skutecznymi ambasadorami programu w swoich krajach ze względu na doskonałą znajomość potrzeb, problemów i języka studentów.

www.em-a.eu

Czy możliwości podejmowania mobilności przez grupy opiniotwórcze (nauczycieli, szkoleniowców, osoby pracujące z młodzieżą itp.) powinny być dodatkowo wspierane i zyskać wysoką rangę w ramach programów europejskich?

Jakie są, Państwa zdaniem, najważniejsze przeszkody utrudniające większe zaangażowanie nauczycieli i szkoleniowców w promowanie mobilności?

3.5. Docelowy poziom mobilności

W listopadzie 2008 r. ministrowie uczestniczący w Radzie ds. Edukacji wyrazili poparcie dla nowej mobilizacji mającej na celu zwiększenie mobilności. Wysiłki powinny teraz zostać skierowane na wykorzystanie tego szerokiego poparcia w celu osiągnięcia konkretnych celów. Określenie poziomów docelowych dla poszczególnych obszarów może być cennym narzędziem zachęcenia państw członkowskich, władz regionalnych, instytucji i organizacji do nakierowania na nie ich strategii. W ramach strategii lisbońskiej wyznaczono poziomy docelowe w dziedzinie kształcenia i szkolenia, ale dotychczas nie włączono do nich mobilności. Określenie poziomów docelowych okazało się użytecznym narzędziem otwartej

metody koordynacji, służącym zwłaszcza zwiększaniu motywacji zainteresowanych stron do osiągania nowych celów. Konkretnie poziomy docelowe w dziedzinie mobilności są obecnie dyskutowane w kontekście odnowionej strategii kształcenia i szkolenia. Znaczącym przełomem było wyznaczenie, w kontekście procesu bolońskiego, poziomów docelowych mobilności w szkolnictwie wyższym w kwietniu 2009 r. Stwierdzono wówczas, że do 2020 r. co najmniej 20 % osób kończących studia w europejskim obszarze szkolnictwa wyższego powinno przez pewien okres czasu studiować lub odbywać szkolenie za granicą (zob. przypis nr 10). Na tej podstawie w maju 2009 r. Rada Europejska wezwała Komisję do przeanalizowania możliwości rozszerzenia tego rodzaju poziomów docelowych na kształcenie i szkolenie zawodowe oraz mobilność nauczycieli⁴⁶.

Oprócz europejskich i krajowych poziomów docelowych, także regiony, uniwersytety, szkoły, przedsiębiorstwa i stowarzyszenia mogłyby określić przydatne strategiczne poziomy docelowe zgodne z ich własną strategią w zakresie rozwijania edukacji i umiejętności. Pomogłoby to wzbudzić poczucie odpowiedzialności i motywować do osiągania poziomów docelowych.

Dobra praktyka: poziomy docelowe mobilności w szkolnictwie wyższym na poziomie kraju i organizacji

W opracowanej niedawno „Strategii nadawania międzynarodowego wymiaru szkołom wyższym w Finlandii 2009-2015” określono docelowe poziomy mobilności na 2015 r. Na uniwersytetach liczba studentów i stażystów wyjeżdżających za granicę powinna osiągnąć 6 % (w 2007 r.: 3,8 %), a na politechnikach 8 % (w 2007 r.: 6,1 %).

Wyznaczonym przez rząd Austrii celem jest podjęcie mobilności związanej ze studiami, przed ich zakończeniem, przez 50 % studentów do 2020 r.

Tego rodzaju cele istnieją nie tylko na poziomie rządowym: niemieckie służby wymiany studentów DAAD także wzywają do podjęcia mobilności „w perspektywie średnioterminowej” przez co najmniej 50 % studentów.

Czy sądzą Państwo, że poziomy docelowe są użytecznym narzędziem definiowania strategii mobilności, a jeśli tak, to na jakim poziomie powinny być określone (europejskim, krajowym, instytucji, sektora)?

Proszę podać przykłady dobrych praktyk.

WNIOSKI

Niniejsza zielona księga została opracowana w celu zwrócenia uwagi na szereg zagadnień związanych z mobilnością edukacyjną podejmowaną przez młodych Europejczyków w różnych dziedzinach i kontekstach.

Komisja Europejska zaprasza teraz wszystkie zainteresowane strony, od rządów po obywateli, do wspierania jej starań o to, by mobilność młodzieży stała się regułą, a nie wyjątkiem. Mimo iż w kontekście obecnego kryzysu gospodarczego jest to duże wyzwanie, należy pamiętać, że

⁴⁶ Konkluzje Rady w sprawie strategicznych ram europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/pl/09/st09/st09845.pl09.pdf>

mobilność edukacyjna jest kluczowym elementem ogólnej strategii mającej na celu wyposażenie Europy w umiejętności, które będą niezbędne w przyszłości.

Niniejsza zielona księga zwraca uwagę na obszary, w których niezbędne jest podjęcie dodatkowych wysiłków. Wiele z nich wymaga działań na poziomie krajowym, regionalnym i instytucjonalnym, a także aktywnego zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego, przedsiębiorstw i innych zainteresowanych stron.

W księdze przedstawiono sugestie w zakresie możliwych sposobów działania, które mogą być podejmowane na różnych poziomach. Ich celem jest zebranie opinii i nie są one traktowane jako wyczerpujące. Wszystkie zainteresowane strony zaproszone są do uczestnictwa w debacie i przedstawienia możliwych sposobów działania w przyszłości. Komisja starannie przeanalizuje otrzymane w ramach konsultacji opinie i przygotuje propozycję praktycznych działań następczych.

W JAKI SPOSÓB WZIĄĆ UDZIAŁ W KONSULTACJACH

Reakcje na niniejszą zieloną księgę będą gromadzone na dwa sposoby.

Po pierwsze Komisja zaprasza zainteresowane strony do udzielenia odpowiedzi na otwarte pytania zawarte w tekście, a także przesłania innych uwag i przykładów dobrych praktyk.

Zachowana zostanie anonimowość nadesłanych uwag. Jeżeli odpowiadają Państwo w imieniu reprezentowanej organizacji, proszę wskazać jej nazwę i rodzaj. Organizacje branżowe proszone są o zarejestrowanie się w rejestrze grup interesu prowadzonym przez Komisję. (<http://ec.europa.eu/transparency/regin>).

Odpowiedzi należy przysyłać drogą elektroniczną na adres:

EAC-GREEN-PAPER-MOBILITY@ec.europa.eu.

lub drogą pocztową na adres:

EAC GREEN PAPER MOBILITY

DG EAC/B3

MADO 11/14

European Commission

B-1049 Brussels

Pod podanym poniżej adresem dostępny jest także internetowy kwestionariusz w formie pytań wielokrotnego wyboru adresowany do szerokiej publiczności:

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/consult/index_en.html

Obie formy konsultacji publicznych zamknięte zostaną **15 grudnia 2009 r.**